ارائه الگویی برای اعتباربخشی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور

مهرنوش پازارگادی, حبیب‌اله پیروی, یوسف پورخوشبخت, حمید علوی مجد, فریدون عزیزی

چکیده مقاله

مقدمه. ارائه الگویی مناسب برای اعتباربخشی دانشگاه‌ها وظیفه‌ای خطیر برای نظام نظارت و ارزیابی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی جوامع می‌باشد. هدف این مطالعه، ارائه الگویی برای اعتباربخشی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی علوم پزشکی کشور است. اهداف اختصاصی شامل: تعیین مؤلفه‌ها (عوامل) و شاخص‌های عملکردی در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی علوم پزشکی, ارائه الگوی پیشنهادی برای اعتباربخشی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی علوم پزشکی و تعیین میزان برخورداری الگوی پیشنهادی از مقبولیت ملی است.

روش‌ها. این مطالعه توصیفی, از نوع پیمایشی و در دو مرحله انجام شده است. در مرحله اول, به منظور تعیین مؤلفه‌ها و شاخص‌های عملکردی, از یک پرسشنامه شامل ۲۱۶ شاخص عملکردی در قالب ۱۶ مؤلفه اصلی که بر اساس یک مقیاس متوالی صفر تا هفت درجه‌ای از نظر میزان مطلوبیت هر یک از مؤلفه‌ها و شاخص‌ها استفاده گردید. در مرحله دوم, پس از ارائه الگوی پیشنهادی به منظور تعیین میزان مطلوبیت الگو و برخورداری از مقبولیت ملی از پرسشنامه‌ای ۲۰ سؤالی بر اساس مقیاس لیکرت و ۲ سؤال تشریحی استفاده گردید. پرسشنامه‌های جمع‌آوری شده با روش آماری توصیفی تحلیل شد.

نتایج. در مرحله اول, برخی از مؤلفه‌ها بطور کلی و اختصاصاً برخی از شاخص‌های عملکردی مانند انتشار کتب و وجود پایگاه‌های اطلاعاتی از نظر واحدهای این پژوهش بیش از سایرین در اهمیت و اولویت قرار داشت و در مرحله دوم, بر اساس ۳۰ نمونه مورد بررسی, میزان مطلوبیت الگوی اعتبار بخشی پیشنهادی از نظر صاحبنظران آموزش عالی علوم پزشکی کشور در مقیاس «زیاد» (۷۰/۲۷ درصد) است.

بحث. بر اساس یافته‌های این پژوهش, الگوی پیشنهادی بر اساس گذر از چهار مرحله اصلی: درخواست اعتبار بخشی توسط مؤسسه, تعیین مؤلفه‌ها و شاخص‌های عملکردی, فرایند خودارزیابی و انجام ارزشیابی توسط همتایان، قادر خواهد بود به ارزیابی کیفیت و با اعتباربخشی دانشگاه‌های یاد شده بر اساس معیارها و شاخص‌های کمی و کیفی بپردازد

واژه‌های اصلی. اعتباربخشی, دانشگاه‌های علوم پزشکی, نظارت و ارزیابی, دانشگاه‌ها, آموزش عالی

مقدمه

اعتباربخشی به معنای فرآیند کنترل و ارزشیابی پیشبرد برنامه یک مؤسسه یااثربخشی پیشرفت بر اساس معیارهای از قبل تعیین شده و استاندارد می‌باشد(۱).

رشد سریع تکنولوژی، تغییرات اقتصادی و نیز تغییر در ساختارهای شغلی, لزوماً تغییر و تحول در برنامه‌های آموزشی و نظام تعلیم و تربیت را طلب می نماید. رسالت دانشگاه‌های علوم

مهرنوش پازارگادی, دانشکده پرستاری و مامایی, دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی–درمانی شهید بهشتی, نرسیده به میرداماد, خیابان دکتر شریعتی, تهران.

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-10-31]

پزشکی کشور، در ارتباط تنگاتنگ و نزدیک با مأموریت نظام بهداشتی و درمانی (از نظر اصول کلی و اساسی) در سطح ملی است و ارزیابی شاخص‌ها به عنوان یک عامل عمده در تحقق رسالت و اهداف دانشگاه مطرح می‌باشد. به دلیل ارتباط نزدیک آموزش پزشکی، پزشکی بالینی و نظام مراقبت بهداشتی، از یک سو لازم است پاسخگویی اجتماعی آموزش پزشکی با مداخله‌این سه جزء عمده و ابعاد مرتبط با هر یک توسعه و گسترش یابد و از سوی دیگر, ارتباط داخلی بین عملکردهای آموزشی و پژوهشی و سایر خدمات دانشکده‌های علوم پزشکی نوعی مواجهه برای پیشبرد هر چه مناسبتر برای به انجام رساندن مسؤولیت‌هایی است که بر عهده دارند (۲).

علیرغم تلاشهای مستمر دفتر نظارت و ارزیابی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی که نظام کنترل کننده دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور می‌باشد، الگویی برای اعتباربخشی این دانشگاه‌ها موجود نیست. الگوهای کنترل کیفیت و اعتباربخشی دانشگاه‌ها در سطح جهانی نیز به لحاظ تفاوت‌های فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و از همه مهم‌تر ویژگی‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی در ایران, به نظر مناسب نمی‌رسند. بنابراین, پژوهش حاضر به منظور پاسخگویی به سه سؤال اساسی انجام گردیده است: مؤلفه‌ها (عوامل) و شاخص‌های عملکردی در دانشگاه‌ها و مؤسسات و آموزش عالی علوم پزشکی کدامند؟ الگوی مناسب برای اعتباربخشی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی علوم پزشکی کدام است؟ این الگو (الگوی پیشنهادی) به چه میزان از مقبولیت ملی برخوردار است؟

روش‌ها

این پژوهش که یک مطالعه توصیفی و از نوع پیمایشی (survey) است، طی دو مرحله اصلی انجام گردید:

در مرحله اول پژوهش به منظور پاسخگویی به سؤال اول پژوهش انجام شد, ابتدا بر اساس مطالعات جهانی در خصوص ارزیابی کیفیت، تضمین کیفیت و ارزشیابی عملکرد، مؤلفه‌ها (عوامل) و شاخص‌های عملکردی دانشگاه‌ها تعیین گردید و سپس با توجه به ویژگی‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی به لحاظ ارائه خدمات درمانی به جامعه و نیز فعالیت‌های آموزشی، پژوهشی، انتشاراتی و ... پرسشنامه‌ای شامل: ۱۸مؤلفه اصلی، در ابعاد درونداد، فرآیند و برونداد نظام دانشگاهی و ۱۹۰ شاخص عملکردی تهیه و تدوین گردید.

برای بررسی روایی پرسشنامه, روایی صوری و محتوایی آن بررسی شد. بدین ترتیب که ابتدا پرسشنامه مذکور در اختیار ۳۰ نفر از صاحبنظران آموزش عالی و عمدتاً صاحبنظران آموزش عالی علوم پزشکی کشور قرار گرفت. پس از اعمال نظارت صاحبنظران و رفع اشکالات پرسشنامه یاد شده، پرسشنامه‌ای با ۲۱۶ شاخص عملکردی در ۱۶ مؤلفه اصلی شامل مؤلفه‌های زیر تدوین و در اختیار ۱۵۰ نفر از رؤسای دانشگاه‌ها و دانشکده‌ها و مدیران گروه‌های آموزشی دانشگاه علوم پزشکی کشور قرار داده شد.

رسالت و اهداف دانشگاه, عامل مالی و اداری, دانشجویی, پژوهش, اعضای هیأت علمی, خدمات مشاوره‌ای، علمی و اجرایی اعضای هیأت علمی, برنامه‌های آموزشی و درسی, انتشارات کتبی, فارغ التحصیلان, پایگاه اطلاعاتی, فضاهای آموزشی، تحقیقاتی و کمک آموزشی, تجهیزات آزمایشگاهی و کارگاهی, فعالیت‌های فوق برنامه, کارکنان غیر هیأت علمی, مدیریت کیفیت جامع, روابط دانشگاه با سایر دانشگاه‌های جهان

نمونه‌های پژوهش از ۴ گروه اصلی اعضای هیأت علمی به شرح زیر انتخاب گردیدند:

تعداد ۲۰ نفر از اساتید صاحبنظر در آموزش عالی علوم پزشکی کشور که دارای مدرک دکترای تخصصی یا Ph.D و یا فوق لیسانس در یکی از رشته‌های پزشکی یا وابسته به پزشکی بودند, به روش تصادفی انتخاب گردیدند.

تعداد ۴۰ نفر رؤسای دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور، این تعداد، کل جامعه رؤسای دانشگاه‌های مذکور می باشند.

تعداد ۳۴ نفر از رؤسای دانشکده‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور که به روش تصادفی از بین ۷۲ نفر از جامعه مذکور انتخاب شدند.

تعداد ۶۴ نفر از مدیران گروه‌های آموزشی کشور که به روش تصادفی از بین تعداد ۲۴۶ گروه آموزشی انتخاب گردیدند.

داده‌ها پس از جمع‌آوری از طریق روش‌های آمار توصیفی از نظر اهمیت و اولویت مورد بررسی قرار گرفتند و از طریق روش تحلیل عاملی گروه‌بندی شدند. مقیاس سنجش تمامی متغیرهای تحقیق در این مرحله کیفی و رتبه‌ای بوده است.

مرحله دوم پژوهش به منظور پاسخگویی به سؤال دوم پژوهش, بر اساس مطالعات در سطح جهانی و نیز اختصاصاً دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور، الگوی اعتباربخشی پیشنهادی تدوین گردید.

به منظور پاسخگویی به سؤال سوم پژوهش, الگوی پیشنهادی به همراه مؤلفه‌ها و شاخص‌های عملکردی نهایی گردیده در مرحله اول پژوهش و الگوهای اعتباربخشی در سطح جهانی در اختیار ۵۰ نفر از صاحبنظران دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی علوم پزشکی کشور که به وسیله پژوهشگر، همکاران و مشاورین طرح تعیین شده بودند، قرار گرفت. به همراه‌این الگو, یک پرسشنامه، شامل ۲۰ سؤال در خصوص میزان مطلوبیت الگو به لحاظ بکارگیری برای اعتباربخشی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور که بر اساس مقیاس لیکرت (خیلی

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-10-31]

زیاد، زیاد، قابل قبول و غیر قابل قبول) مورد سنجش قرار می‌گرفت و ۲ سؤال تشریحی (باز) در اختیار نمونه‌های مرحله دوم پژوهش قرار گرفت.

نتایج

در بخش اول به منظور تعیین مؤلفه‌ها و شاخص‌های عملکردی, پس از جمع‌آوری اطلاعات از مجموعه ۶۶ پرسشنامه برگشتی، از طریق روش‌های آماری تجزیه و تحلیل عاملی مشخص گردید که تمامی عوامل و شاخص‌ها از نظر پاسخ دهندگان حائز اهمیت می‌باشد و اولویت و اهمیت از نظر پاسخگویان به شرح زیر رتبه‌بندی گردید:

۱. شاخص‌های مربوط به عامل انتشار کتب دانشگاه (۶/۶۱۷۶±۱/۳۴۵۸ میانگین)

۲. شاخص‌های مربوط به عامل وجود پایگاه‌های اطلاعاتی در دانشگاه (۶/۳۷۲۴±۱/۴۷۱۳ میانگین)

۳. شاخص‌های مربوط به روابط دانشگاه با سایر دانشگاه‌های جهان (۶/۰۷۳۱±۰/۹۶۰۳ میانگین)

۴. شاخص‌های مربوط به عامل کارکنان غیر هیأت علمی دانشگاه (۵/۹۹۳۵±۱/۵۵۴۱ میانگین)

۵. شاخص‌های مربوط به فوق‌برنامه در دانشگاه (۵/۵۸۶۷±۱/۳۳۳۳ میانگین)

۶. شاخص‌های مربوط به عامل اعضای هیأت علمی دانشگاه (۵/۴۱۲۹±۱/۰۶۵۴ میانگین)

۷. شاخص‌های مربوط به رسالت و اهداف دانشگاه (۵/۱۰۳۲±۱/۱۲۶۰ میانگین)

۸. شاخص‌های مربوط به عامل مدیریت کیفیت جامع در دانشگاه (۴/۸۷۴۹±۰/۹۵۱۹ میانگین)

۹. شاخص‌های مربوط به عامل تجهیزات آزمایشگاهی و کارگاهی در دانشگاه (۴/۷۵۴۵±۱/۲۲۳۱ میانگین)

۱۰. شاخص‌های مربوط به عامل خدمات مشاوره‌ای و اجرایی اعضای هیأت علمی (۴/۶۵۱۰±۱/۱۵۹۷ میانگین)

۱۱. شاخص‌های مربوط به عامل فضای آموزشی، تحقیقاتی و کمک آموزشی در دانشگاه (۴/۲۲۶۵±۱/۲۹۵۵ میانگین)

۱۲. شاخص‌های مربوط به عامل برنامه آموزشی و درسی در دانشگاه (۴/۱۹۱۵±۱/۰۲۰۰ میانگین)

۱۳. شاخص‌های مربوط به عامل دانشجویی در دانشگاه (۴/۱۰۰۴±۱/۲۴۸۳ میانگین)

۱۴. شاخص‌های مربوط به عامل پژوهش در دانشگاه (۴/۰۹۶۳±۱/۱۴۴۱ میانگین)

۱۵. شاخص‌های مربوط به عامل مالی اداری در دانشگاه (۳/۲۸۰۷±۰/۸۷۷۷ میانگین)

۱۶. شاخص‌های مربوط به عامل فارغ التحصیلان دانشگاه (۲/۷۶۴۵±۱/۴۴۷۹ میانگین)

بدین ترتیب, مؤلفه‌ها (عوامل) و شاخص های عملکردی پیشنهادی برای اجرای فرآیند اعتباربخشی و نیز ارزیابی کیفیت دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی علوم پزشکی کشور تدوین گردید.

در بخش دوم, به منظور ارائه الگوی اعتباربخشی پیشنهادی برای دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور بر اساس مطالعات در سطح جهانی و نیز ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، نظام ارزش‌ها و نیز اختصاصاً دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور به لحاظ ارائه خدمات بهداشتی و درمانی و آموزش و پرورش نیروی انسانی متخصص در علوم پزشکی، الگوی اعتباربخشی، به صورت یک الگوی نیمه متمرکز پیشنهاد و ارائه گردید. علت تدوین الگو به صورت نیمه متمرکز گستردگی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی علوم پزشکی در نقاط مختلف کشور و ضرورت نظارت وزارت متبوع در این خصوص و نیز ارائه چارچوب راهنما برای ارتقای کیفیت و افزایش استاندارد در آموزش عالی علوم پزشکی برای کلیه دانشگاه‌های کشور, صرف نظر از توان علمی و تجهیزاتی آنها می‌باشد.

الگوی پیشنهادی اعتباربخشی برای دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور

فلسفه وجودی الگو:

فقدان یک الگو برای ارزیابی کیفیت و نیاز به ارتقای کیفی آموزش عالی کشور, همانا فلسفه وجودی یک الگو با نظام نیمه متمرکز برای آموزش عالی علوم پزشکی کشور است. ماهیت وجودی این الگو, تهیه ابزاری به منظور بالا بردن استانداردهای نظام آموزش عالی علوم پزشکی کشور است به نحوی که فارغ التحصیلان دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و گیرندگان خدمات، بر اساس شناخت ویژگی‌های فرهنگی، اجتماعی،

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-10-31]

سیاسی و اقتصادی کشور، قادر به تصدی مشاغل تخصصی بوده و نیازهای جامعه را پاسخ دهند.

اصول و مبانی نظری الگو:

نظارت نیمه متمرکز دولت بر دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی دولتی و غیر دولتی.

فراهم آوردن فرصت‌های درون رشدی برای ارتقای کیفی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی علوم پزشکی.

ارائه چارچوب راهنما برای ارتقای کیفیت و افزایش استاندارد، در آموزش عالی علوم پزشکی توسط شورای ملی اعتباربخشی.

نظارت عالیه دولت بر اجرای استاندارد در آموزش عالی.

تهیه و تدوین استانداردها، شاخص‌ها و ساز و کارها، در آموزش عالی توسط دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی علوم پزشکی.

به تصویب و تأیید رساندن استانداردها، شاخص‌ها و ... دانشگاه‌ها توسط شورای ملی اعتباربخشی.

انجام داوطلبانه اعتباربخشی برحسب درخواست دانشگاه یا مؤسسه آموزش عالی خواهد بود.

نهادهای مسؤول برای اعطای اعتباربخشی به دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی بر اساس ویژگی‌های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی شامل چند نهاد دولتی تخصصی در سطح استان (منطقه) با توجه به رشته‌های علمی و تخصصی دانشگاهی خواهد بود.

نظارت و کنترل بر نهادهای مسؤول اعتباربخشی دانشگاه‌ها به عهده شورای ملی اعتباربخشی خواهد بود.

اهداف الگو:

ارتقای کیفیت دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی علوم پزشکی کشور در چارچوب مشخص و تعیین شده.

رعایت حداقل استانداردها و شاخص‌های عملکردی در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی علوم پزشکی.

فراهم آوردن زمینه‌ای برای ارتقای مدیریت کیفی داخلی دانشگاه‌ها

رتبه‌بندی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی علوم پزشکی کشور به منظور تخصیص بهینه امکانات، تجهیزات، مدیریت و بطور کلی بودجه به مؤسسات مذکور.

ساختار الگو:

ساختار این الگو شامل یک شورای ملی اعتباربخشی نظام آموزش عالی علوم پزشکی کشور (وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی) می‌باشد که دارای کمیسیون‌های تخصصی و منطقه‌ای در زمینه‌های پزشکی، دندانپزشکی، داروسازی، تغذیه، پرستاری، مامایی، علوم آزمایشگاهی، توانبخشی، بهداشت و ...) خواهد بود.

بر اساس مندرجات این الگو نقش شورای ملی اعتباربخشی، کمیسیون‌های تخصصی منطقه‌ای و نیز دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی علوم پزشکی به شرح زیر می‌باشد.

نقش شورای ملی اعتباربخشی:

مسؤولیت تدوین چهارچوب راهنمای کلی استاندارد و شاخص‌های عملکردی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی علوم پزشکی در سطح کشور.

نظارت عالیه بر اجرای فرآیند اعتباربخشی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی علوم پزشکی که توسط هیأت‌های تخصصی و منطقه‌ای انجام می‌شود.

مسؤولیت رسیدگی (فرجام خواهی) به اختلافات مابین هیأت‌های تخصصی منطقه‌ای با مؤسسات

مسؤولیت رتبه‌بندی دانشگاه‌ها

مسؤولیت اعطای پروانه تخصصی و درجات علمی به دانشگاه‌ها

نقش کمیسیون‌های تخصصی منطقه‌ای:

بررسی استانداردها و شاخص‌های عملکردی تدوین شده توسط دانشگاه‌های منطقه و نظارت بر حسن اجرای آنها

بررسی درخواست اعتباربخشی مؤسسه آموزشی و تعیین مدارک لازم که باید از سوی مؤسسه ارسال گردد

تعیین هیأتی برای بازدید از مؤسسه آموزشی داوطلب اعتباربخشی. اعضای این هیأت از میان اعضای هیأت علمی بر حسب نوع تخصص بوده و قبل از بازدید اسامی افشا نخواهد گردید.

بررسی و قضاوت در خصوص گزارش عملکرد مؤسسه و وضعیت برنامه‌های آموزشی، درسی، امور مالی، مدیریت، امکانات و ... نیز گزارش خودارزیابی مؤسسه.

تعیین زمان تقریبی بازدید از مؤسسه با توافق مؤسسه ذیربط.

بازدید از مؤسسه و بررسی اهداف و خط مشی‌های مؤسسه و در صورت لزوم ارزیابی قسمت‌های مختلف با استفاده از

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-10-31]

چک‌لیست ارزیابی که توسط شورای ملی اعتباربخشی تأیید گردیده است.

نقش دانشگاه‌ها:

تدوین شاخص‌های عملکرد بر اساس چارچوب راهنمای شورای ملی اعتباربخشی نظام آموزش عالی کشور

به تأیید و تصویب رساندن شاخصهای عملکردی تدوین شده

اجرای فرایند خودارزیابی مؤسسه بر اساس فرم تأیید شده توسط شورای ملی اعتباربخشی

ارسال گزارش خودارزیابی و نیز اسناد و مدارک مورد نیاز هیأت تخصصی در خصوص اهداف و خط مشی‌های مؤسسه، تعداد و نوع رشته‌ها و دوره‌های تحصیلی، درجات علمی، برنامه‌های آموزشی و درسی، ساختار مدیریت، امور مالی، امکانات، تجهیزات و موفقیت‌های مؤسسه به هیأت تخصصی یا منطقه‌ای

تعیین یک عضو هیأت علمی (یا معاون آموزشی مؤسسه) به عنوان رابط و هماهنگ کننده برنامه بازدید با هیأت تخصصی منطقه‌ای

مؤسسه باید تمامی مدارک و اطلاعات درخواست شده توسط هیأت تخصصی یا منطقه‌ای را در اختیار آنان بگذارد.

مراحل اجرای الگو:

الگوی پیشنهادی بر اساس گذر از ۴ مرحله (اعتباربخشی) ارائه می گردد:

مرحله اول: ارسال درخواست اعتباربخشی دانشگاهی از سوی مؤسسه به هیأت تخصصی یا منطقه‌ای

مرحله دوم: تعیین شاخصهای عملکردی توسط مؤسسه و به تصویب رساندن آنها توسط شورای ملی اعتباربخشی.

مرحله سوم: اجرای فرایند خودارزیابی بر اساس فرم‌های تأیید شده توسط شورای ملی اعتباربخشی و سپس ارسال آن به همراه اسناد و مدارک لازم به هیأت تخصصی منطقه‌ای.

مرحله چهارم: انجام ارزشیابی مؤسسه توسط همتایان دانشگاهی (هیأت تخصصی منطقه‌ای) با تعیین زمان قبلی و بر اساس فرمهای تعیین شده توسط شورای ملی اعتباربخشی و سپس تدوین گزارش ارزشیابی.

اعلام رأی نهایی در خصوص اعتباربخشی مؤسسه توسط هیأت تخصصی. در مورد مؤسساتی که درحد قابل قبول برای دریافت گواهی اعتباربخشی نمی‌باشد, گزارش ارزشیابی هیأت تخصصی ارائه گردیده و حداکثر ۲ سال فرصت برای رفع اشکالات و ارزشیابی مجدد داده می‌شود. در موارد تأیید مؤسسه، رأی نهایی هیأت تخصصی یا منطقه‌ای به ۲ شکل اعلام می گردد:

صدور گواهی اعتباربخشی برای مدت ۵ سال.

صدور گواهی اعتباربخشی مشروط برای مدت ۳ سال.

به منظور دستیابی به هدف سوم تحقیق این الگو در اختیار ۵۰ نفر از صاحبنظران دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی قرار گرفت تا میزان برخورداری الگوی پیشنهادی از مقبولیت ملی تعیین شود. الگوی یاد شده به همراه مؤلفه‌ها و شاخص‌های عملکردی تدوین شده در مرحله اول پژوهش و نیز خلاصه‌ای از الگوهای اعتباربخشی در سطح جهانی و پرسشنامه‌ای شامل ۲۰ سؤال بسته و ۲ سؤال باز در خصوص میزان مطلوبیت الگو برای بکارگیری در دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور در اختیار صاحبنظران دانشگاه‌ها و مؤسسات عالی علوم پزشکی کشور قرار گرفت.

پس از تجزیه و تحلیل یافته‌های پرسشنامه‌های برگشتی (به تعداد ۳۰ عدد), ۷۰/۲۷ درصد از صاحبنظران مناسبت مؤلفه‌ها و شاخص‌های عملکردی را در حد بسیار قابل قبول, ۲۰/۸۵ درصد در حد قابل قبول و ۸/۸۶ درصد به صورت غیر قابل قبول ارزشیابی نموده بودند. بنابراین, این شاخص‌ها از مقبولیت ملی برخوردار گردید.

بحث

اعتباربخشی دانشگاهی, جایگاه ویژه‌ای در فرآیند اطمینان از احراز حداقل استانداردها در ابعاد آموزشی، پژوهشی، دانشجویی و ... در دانشگاه و نیز ارتقای مستمر کیفیت این فعالیت‌ها در دانشگاه و مؤسسات آموزش عالی علوم پزشکی دارد. بنابراین, وجود الگویی مناسب برای اعتباربخشی دانشگاه‌ها از اولویت‌های نظام نظارت و ارزیابی محسوب می‌گردد.

شاخص‌های عملکردی به عنوان ابزاری مناسب برای طراحی و اجرای عملیات برنامه‌های آموزشی، پژوهشی، مدیریتی و ... در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و نیز ارزشیابی این مؤسسات می باشند. به وسیله شاخص‌های عملکردی می‌توان عملکردهای خاص، ایده‌های نظری، هنجارها، هدفهای تعیین شده، عملکرد گذشته و وضع موجود دانشگاه را بررسی نموده و یا با استاندارد مقایسه کرد. به نظر می‌رسد این تحقیق برای اولین بار در سطح

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-10-31]

دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور انجام گردیده و طبعاً شواهد و مدارک داخلی برای مقایسه و بحث به دست نیامد.

در خصوص تهیه و تدوین شاخص‌های عملکردی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی غیر پزشکی در سال ۱۳۷۶ پژوهشی تحت عنوان ارائه چارچوب نظری در خصوص شاخص‌های عملکردی در ارتباط با ارتقای کیفی آموزش عالی ایران انجام گردید که پژوهشگر با استفاده از پرسشنامه‌ای حاوی ۲۴۸ سؤال در خصوص شاخص‌های عملکردی اظهار نظر ۱۵۰ نفر از صاحبنظران آموزش عالی را بررسی نموده است.

نتایج این پژوهش بیانگر این مطلب است که اولاً ۲۴۸ شاخص پس از همه‌پرسی به ۲۲۲ شاخص تبدیل گردید و ۲۶ شاخص به علت عدم تطابق با آموزش عالی ایران حذف شد و در نهایت ۱۶ عامل برای ارتقای آموزش عالی تعیین گردید(۴). در کشورهای مختلف جهان نیز به منظور ارزیابی کیفیت دانشگاه‌ها از معیارها و استانداردهای متفاوت و متعددی استفاده می‌شود که عوامل و شاخص‌های عملکردی بسیاری را شامل می‌شود، از آن جمله در کشورهای اروپایی مرکزی و شرقی (بطور مثال در رومانی) ۸ عامل (مؤلفه) به عنوان استاندارد یا معیار برای ارزیابی کیفیت دانشگاه‌ها کاربرد دارد. این عوامل شامل: برنامه‌های مؤسسه (اهداف و ساختار، بودجه، سازماندهی و ...) برنامه‌های آموزشی، مدیریت، آموزش فردی، تسهیلات حمایتی (از قبیل کتابخانه، آزمایشگاه‌ها، کامپیوتر و...) منابع کالبدی مؤسسه و منابع مالی است(۵).

در برخی از کشورهای آسیایی از جمله کره جنوبی، طبقات عمده برای تعیین شاخص‌های عملکردی و نهایتاً ارزشیابی دانشگاه شامل عواملی از جمله: اهداف عینی، برنامه‌های درسی، تسهیلات و امکانات مؤسسه, مدیریت و امور مالی می‌باشند(۶).

در خصوص ارزشیابی عملکرد برخی از دانشگاه‌های ایالات متحده آمریکا، از جمله انجمن کالج‌های جنوب آمریکا, از طریق ابزارهای استاندارد و عواملی مانند: امتحانات قبل و بعد از آموزش دانشجویان (آزمون مقدماتی و پایانی) و بررسی اشتغال به کار فارغ التحصیلان، امتیازات دانشجویان در امتحانات استاندارد، عملکرد فارغ التحصیلان در دوره‌های فوق لیسانس و عملکرد برنامه‌های حرفه‌ای فارغ التحصیلان، انجام می‌شود(۷).

کمیسیون کالجهای شمال غربی، انجمن مدارس و کالجها NWA (Commission on Colleges North West Association of School and Colleges)، استانداردهایی را برای اعتباربخشی ذکر می نماید مانند: مأموریت, اهداف، برنامه‌ریزی و اثربخشی مؤسسه, برنامه آموزشی و اثربخشی, دانشجویان, دانشکده, کتابخانه و منابع اطلاعاتی, مدیریت, امور مالی, منابع فیزیکی و یکپارچگی مؤسسه(۸).

کمیسیون استانداردهای مؤسسات آموزش عالی برای اعتباربخشی CIHE (Commission on Institution of Higher Education) یازده استاندارد را برای اعتبار بخشی ذکر می کند. این کمیسیون اظهار می دارد که هر یک از این استانداردها، یک حوزه از فعالیت مؤسسه را در بر داشته و کمیسیون به منظور تعیین اثربخشی مؤسسه در مجموع، حدود آن را تعیین و ارزیابی می‌نماید. کمیسیون متذکر می‌شود که مؤسسات باید بطور واضح و روشن، اهداف مؤسسه را تعیین نموده و منابع ضروری را برای رسیدن به اهداف سازماندهی کرده و نهایتاً به اهداف خود دست یابند و توانایی برای استمرار دستیابی به اهداف را نیز داشته باشند. استانداردهای مورد نظر CIHE شامل: مأموریت و اهداف سازمان، برنامه‌ریزی و ارزشیابی، سازماندهی و حاکمیت, برنامه‌ها و دستورالعملها، دانشکده، خدمات دانشجویی، کتابخانه و منابع اطلاعاتی، منابع فیزیکی، منابع مالی، انتشارات و یکپارچگی مؤسسه می‌باشد(۹).

در مرحله دوم این پژوهش، الگوی پیشنهادی اعتباربخشی دانشگاه‌ها, میزان مطلوبیت (۷۰/۲۷ درصد) در حد زیاد را کسب نمود. بطور کلی می‌توان الگوهای ارزیابی و اعتباربخشی را در سطح جهانی، در قالب سه الگو فهرست نمود.

الگوی بوروکراتیک، الگوی انگلیسی و الگوی آمریکایی. این طبقه‌بندی بر اساس مرکزیت یا عدم تمرکز اعتباربخشی، ساختار اجرایی و نهادهای مسؤول اجرای فرایند اعتباربخشی صورت گرفته است.

الگوی اعتباربخشی آمریکایی، الگوی غیر متمرکز است که بر اساس اهداف ارتقای کیفیت مؤسسه آموزشی و بالا بردن استانداردها، توسط آژانس‌های منطقه‌ای تدوین گردیده است. انجمن مدارس و کالجهای غرب WASC (West Association of Schools and Colleges) یکی از ۶ انجمن اعتباربخشی منطقه‌ای در ایالات متحده آمریکا است. این انجمن از جولای ۱۹۶۲ به ارزشیابی و اعتباربخشی مدارس، کالجها و دانشگاه‌های کالیفرنیا، هاوایی و ... مشغول است. WASC وظایف خود را از طریق یک بورد هدایت کننده و ۳ کمیسیون اعتباربخشی انجام می‌دهد. هر کمیسیون با مشارکت

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-10-31]

مؤسسات، استانداردها، رویه‌ها و خط‌مشی‌های آنان را بر اساس اختیارات وموارد مورد تأیید بورد هدایت کننده (WASC) تدوین می‌کند.

الگوی WASC برای اعتباربخشی مؤسسات، گذر هر مؤسسه از سه مرحله اصلی می‌باشد: غربالگری برای شایستگی؛ دستیابی به کاندید شدن اولیه؛ دستیابی به اعتباربخشی اولیه.

از اهداف WASC برای اعتباربخشی مؤسسات، توسعه فرهنگ مبتنی بر شواهد است، بدین ترتیب شاخص‌های عملکردی بطور منظم توسعه یافته و اطلاعات جمع‌آوری شده برای تصمیم‌گیری‌های مؤسسه‌ای، برنامه‌ریزی گردیده و توسعه داده خواهند شد. استانداردهای WASC برای اعتباربخشی مؤسسات شامل موارد زیر است:

تعریف اهداف مؤسسه و تبیین اهداف آموزشی
دستیابی به اهداف آموزش از میان وظایف اصلی
توسعه و بکارگیری منابع و ساختار سازمانی
سازماندهی برای یادگیری و توسعه

در سال (۱۳۷۷) نیز پژوهشی تحت عنوان ارائه الگویی برای اعتباربخشی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور در بخش‌های دولتی و غیر دولتی با هدف ارائه شاخص‌های عملکردی و الگوی مناسب برای اعتباربخشی انجام گردید(۱۰). در این مطالعه، پژوهشگر با استفاده از شاخص‌های عملکردی، الگوی اعتباربخشی پیشنهادی خود را برای دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی غیر پزشکی ارائه نموده است. در پژوهش یاد شده، به منظور نهایی نمودن الگوی پیشنهادی بدون توجه به قرار دادن نمونه‌های پژوهش (یعنی صاحبنظران) در جریان الگوهای اعتباربخشی جهانی، الگوی پیشنهادی در معرض مشاهده و مطالعه آنان گذارده شد. بدین ترتیب الگوی مورد نظر یک‌سویه مورد بررسی و اظهار نظر قرار گرفته و تأیید شده است. در پژوهش حاضر ضمن ارائه الگوی پیشنهادی سایر الگوهای جهانی نیز در اختیار صاحبنظران قرار گرفت.

نهایتاً پژوهشگر و همکاران به دلیل وجود برخی از عوامل و کم و کاستی‌ها معتقدند که تحقیق دارای محدودیت‌هایی می‌باشد از جمله: عدم دقت یا کاهش علاقه و حساسیت برخی از افراد شرکت کننده در پژوهش به هنگام تکمیل پرسشنامه. حجم زیاد شاخص‌های عملکردی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی علوم پزشکی می‌تواند عاملی برای کاهش دقت ابزار مورد نظر باشد.

با عنایت به نتایج تحقیق, پیشنهادات ذیل در خصوص بکارگیری شاخص‌های عملکردی و الگوی اعتباربخشی پیشنهادی ارائه می‌گردد:

توسعه و گسترش پایگاه‌های اطلاعاتی در سطح دانشگاه‌های علوم پزشکی و وزارت متبوع به منظور برخورداری از اطلاعات صحیح، روزآمد و سریع.

بکارگیری شاخص‌های تدوین شده به طور آزمایشی در یک دانشگاه علوم پزشکی و تعیین میزان این شاخص‌ها برای اهداف ارزیابی کیفیت و اعتباربخشی دانشگاه‌های علوم پزشکی.

اجرای الگوی پیشنهادی در معاونت‌های مختلف دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی بطور آزمایشی و نهایتاً ارزیابی کمی و کیفی دانشگاه.

ارائه الگوی پیشنهادی و ضمائم آن به وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی به منظور بررسی و بکارگیری آزمایشی.

تشکیل شورای ملی اعتباربخشی با اختیارات قانونی برای اعتباربخشی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی عالی.

بکارگیری الگوی اعتباربخشی دانشگاهی به منظور درجه‌بندی و رتبه‌بندی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور.

منابع

1. Adelman C. The encyclopedia of higher education. Vol 2 New York: Analytical Perspective. 1992: 1314-15.

2. Boelen Ch. Accreditation and development of medical schools: a global project. Toward unity for health. October 2001: 6-9.

۳. بازرگان ع. ارزیابی درونی دانشگاهی و کاربرد آن در بهبود مستمر کیفیت آموزش عالی. تهران: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی ۱۳۷۴؛۱۲(۱۱): ۵۰-۷۰.

۴. خورشیدی ع. ارائه چهارچوب نظری در خصوص شاخص‌های عملکردی در ارتباط با ارتقای کیفی آموزش عالی ایران. پایان‌نامه دوره دکترای مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی ۱۳۷۶.

5. Beju I. International development in assuring quality in higher education. London: Flamer press 1994:35-6.

6. Lee WK. International development in assuring quality in higher education. London: Flamer press 1994: 74.

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-10-31]

7. Commission on colleges, Southern association Colleges and Schools Accreditation. http:/www.nease.org/commitment.electronicall y_ . offered/degree.ht.
8. Commision on Colleges, north west association of school and colleges. Hand book of standards and guides. http:/www.conasc.org/policy procedures/standards/standsI.htmI 2001.
9. CIHE, Commision on Istitutions of Higher Education, standards for accreditation. http:/www.neasc.org/cihe/stancihe.htm 2001.
۱۰. پازارگادی م. ارائه الگویی جهت اعتباربخشی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی (دولتی و غیر دولتی). پایان‌نامه دکترای مدیریت آموزشی. دانشگاه آزاد اسلامی سال ۱۳۷۷.

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-10-31]